

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

5665

9/47.925

27-94

51932
10-8814

LA
QUESTION ARMÉNIENNE

PAR
P. TROY,
BACHELIER ÈS-LETTRES.

Խ Ն Գ Ի Բ
Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն

ՀԱՐԱԳՐԵՑ
պր համ
Բ. Թ. Ռ. Օ Ա
ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՄՐՑԱՆԱԿԱԻՈՐ
Ի ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

CONSTANTINOPLE,

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

B
DIAK.

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ

Յ. ՄԻՒՀԷՆՏԻՍԵԱՆ

= 1861 =

9(47.925)
S-94

QUESTIONNAIRE

1911

U.S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE

WASHINGTON, D.C.

1. Name of the person or persons who have charge of the establishment
2. Name of the establishment

3. Nature of the establishment

4. Date of establishment

5. Name of the person or persons who have charge of the establishment

6. Name of the person or persons who have charge of the establishment

7. Name of the person or persons who have charge of the establishment

8. Name of the person or persons who have charge of the establishment

9. Name of the person or persons who have charge of the establishment

10. Name of the person or persons who have charge of the establishment

97-925

S-94

LA QUESTION

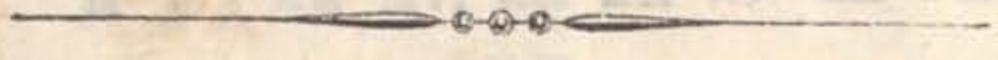
ARMÉNIENNE

PAR

(41)

P. TROY,

BACHELIER ÈS-LETTRES.

Ի Ն Դ Ի Ր

Ն Ե Յ Կ Լ Կ Լ Ե

Շ Ա Ր Ե Գ Ի Ե Ց

Բ . Թ . Ռ . Օ . Ա

ԱՄԻՆԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՄՐՑԱԿԱԿԱԼԻՈՐ
Ի ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

Ի Կ . ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅՕՀԱԿՆՈՒ ՄԻՒՀԵՆՏԻՍԵԱՆ

(1861)

COUP D'ŒIL

SUR LA

CONSTITUTION

OU

RÈGLEMENT

NATIONAL ARMÉNIEN

ET

LE PARTI DES TÉNÈBRES OU DE LA NUIT,

AUTREMENT DIT

KHAVARIAL;

SES TENDANCES ANTI-NATIONALES.

D'où viennent ces hommes noirs.

BÉRANGER.

2004

Pour vous perdre il n'est point de ressorts qu'il n'invente.

RACINE.

3210-55
R

23153

LIBRARY INSTITUTION
NATIONAL ARMEENIAN
LIBRARY

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԵՅՈՑ ԼՕՊԵՅԻՆ

ՍԸՀՄԸՆԸԴՐՈՒԹԵԸՆԸ

ԿԱՄ

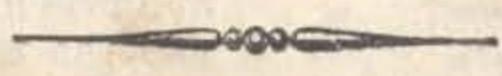
ԿԸՆՈՆԸԴՐՈՒԹԵԸՆՆ

ՈՒ

ԽԱՒԱՐԵԱԼՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅՕՔ

ՍՈՅՆ ՄԱՍԻՆ ԱԶԳԱՏԵԱՑ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ

*Ո՛ւրիշ կուգան այս սեւադէմ մարդիկը՝
ԳԵՌԱՆԺԷ*

*Չձեղ կորուսանելու համար՝ ամեն տեսակ միջոց կը հնարէ՝
ՌԱՍԻՆ*

STUBBS

1888

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1888

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1888

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1888

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1888

LA CONSTITUTION^(*) NATIONALE-ARMÉNIENNE

ET

LE PARTI NOIR.

SES TENDANCES ANTI-NATIONALES.

ՀԱՅՈՑ

ԱՊԳԵՅԻՆ ՍԸՀՄԵՆԵԼԵԴՐՈՒԹԻՒՆՆ^(*)

ՈՒ

ԽԱՒԱՐԵԱԼՆԵՐԸ

ՍԱՅՆ ՄՐՍԻՆ ԱԶԳԱՏԵԱՑ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ.

I.

« Tu leur diras donc: C'est
» ainsi qu'a parlé l'Eternel,
» le Dieu d'Israël: Maudit soit
» l'homme qui n'écouterà
» point les paroles de cette
» ALLIANCE. »

(JÉRÉMIE, Ch. XI. VERS. 3.)

« Gardez-vous des faux pro-
» phètes qui viennent à vous
» en habit de brebis, mais qui
» au-dedans sont des loups
» ravissants. »

« Vous les reconnaîtrez à
» leurs fruits. Cueille-t-on
» les raisins sur les épines, ou
» les figes sur les chardons. »

(ST. MATHIEU, Ch. VII,
VERS. 15. et 16.)

Telles sont les paroles re-
marquables du prophète Jéré-
mie, et de l'évangéliste St. Ma-
thieu. Elles expriment des pen-

(*) Règlement ou Statut national.

II.

« Եւ ասացես զնոսա . այս-
» սկէս ասէ Տէր Աստուած Իս-
» րայէլի . անիծեալ լիցի մարդն
» որ ոչ լուիցէ բանից ՈՒՍՏԻՍ
» այսորիկ » :

Երէմ . ԺԱ . 3 :

« Չգոյշ լերուք ՚ի ուռւ մազ-
» դարէկցն՝ որ գան առ ձեզ
» հանգերծիւք ոչխարաց . և ՚ի
» ներքոյ ևն գայլք յափշտա-
» կողք : »

« Ի պտղոյ նոցա ծանիջիք
» զնոսա . միթէ բաղիցն՝ն ՚ի
» վշոց խաղող՝ կամ ՚ի տառաս-
» կէ թուղ » :

Մատ . Է . 15-16 :

Ահա Երեմիա Մարգարէին և
Մատթէոս Աւետարանչին նշա-
նաւոր խօսքերը : Երկուքին ը-
սածները թէև իրարմէ տար-

(*) Աղգային կանոնադրութիւն :

ées différentes, il est vrai, mais elles sont ici d'une application frappante, et par conséquent très-appropriées au sujet que nous allons parcourir.

Je me suis trouvé avec vous, chers et nobles Arméniens, il vous en souvient, dans des circonstances beaucoup plus heureuses. Le ciel semblait en ce beau jour sourire à la terre, et vouloir mêler sa joie à la joie de tant de cœurs généreux; je ne pus m'empêcher alors de vous communiquer celle qui débordait de mon âme, à la vue d'une scène aussi attendrissante.

Mais les joies du peuple font le supplice des méchants: il faut des pleurs et du sang à leurs féroces joies.

Aussi depuis ce temps-là, grâce à la malveillance, à la mauvaise foi, à la calomnie, à la trahison et au parjure, les événements ont marché avec une rapidité effrayante, et à force d'impostures on est enfin arrivé au but que l'on se proposait; c'est-à-dire à rendre la nation suspecte à la Sublime-Porte. Mais quelle ne serait pas sa surprise si elle pouvait lire dans le cœur de ses faux amis; elle y trouverait d'étranges secrets, et des espérances plus étranges encore.

բեր իմաստներ կը պարունակեն, բայց մեր աչքէ անցունելիք առարկային զարմանալի յարմարութիւն մը ունին:

Կը յիշէք անշուշտ, սիրելի և ազնիւ Հայեր, որ շատ աւելի բաղդաւոր պարագայներու մէջ ձեզի հետ գտնուած եմ: Նոյն գեղեցիկ օրուանը մէջ՝ կարծես թէ երկինք կը ժպտէր առ երկիրն, և այնքան ազնիւ սրտից ուրախութեանը մասնակից ըլլալ կ'ուզէր. ևս ալ այնպիսի սրտաշարժ տեսարանէ մը փղծկ'լով՝ չի կրցի անատեն սրտիս չափազանց հըրճուանքը բռնել. զորն որ փութացի իսկոյն ձեզի հաղորդելու:

Բայց՝ ժողովրդեան ուրախութիւնը չարերուն կակիծ կը պատճառէ. իրենց վայրենակալն ուրախութիւնը արտասուաց և արեան կը փափաքի:

Ուստի՝ այն օրէն ՚ի վեր չարակամութեան, թիւրամտութեան, զրպարտութեան, մատնութեան ու երգմնազանցութեան միջոցաւ՝ դէպքերը զարմանալի արագութեամբ յառաջ գացին. և այն չարամիտները նենգութիւն ՚ի գործ դնելով՝ վերջապէս իրենց ուզած նպատակին հասան. այսինքն ազգը կասկածելի երեցուցին Բարձրագոյն Դրան առջև. սակայն եթէ Բարձրագոյն Դուռը կարենար իր սուտ բարեկամաց սրտին մէջ թափանցիլ, իրքան պիտի զարմանար. քանզի անոնց սրտին

Les partisans de la Nuit ont trouvé un instrument complaisant et facile dans la faiblesse coupable de Mgr. Serkis; en sorte qu'après avoir promis au peuple d'observer religieusement ce qu'il avait volontairement signé, ils l'ont cependant conduit à violer deux fois et sa parole et sa signature.

Où s'arrêteraient donc de pareilles gens si l'on ne mettait à temps un frein à leurs ténébreuses manœuvres ?

Tout chemin conduit à Rome, dit le proverbe : tout chemin conduit à Constantinople dit la Russie.

On connaît l'histoire à St.-Fétersbourg, et l'on sait que Philippe de Macédoine avait coutûme de dire : « Il n'y a point de forteresse imprénable où peut monter un mulet chargé d'argent. »

Si cependant, nobles Arméniens, vous aviez quelques doutes sur la sincérité de mes paroles, je vous dirais : Arrêtez un instant vos regards sur le portrait d'un certain officier supérieur, portrait que l'on trouve parfois exposé sur les rues de

մէջ պիտի գտնէր աարօրինակ գաղտնիք և ակնկալութիւններ :

Սարգիս արքեպիսկոպոսը խաւարասէր մասին ձեռքը դիւրաշարժ և հաճոյակատար գործիք մը եղաւ իր մեղադրելի տկարութեամբը. անանկ որ իր յօժար կամօք ստորագրածը ամենայն ճշդութեամբ կատարելու համար ժողովրդեան խօսք տալէն վերջը խաւարելոց թելադրութեամբը երկու անգամ ոտքի տակ առաւ թէ իր խօսքը և թէ իր ստորագրութիւնը :

Ասանկ մարդիկ ինչեր չ'ունենիր, եթէ ժամանակին սանձ մը չի դրուի իրենց խաւարային ձեռնարկութեանց :

« Ամեն ճանապարհ դէպ ՚ի Հռովմ կը տանի » կ'ըսէ առաջը : « Ամեն ճանապարհ դէպ ՚ի Կոստանդնուպօլիս կը տանի » կ'ըսէ Ռուսիան :

Ս. Բեդրսպուրկի մէջ պատմութեան վրայ տեղեկութիւն ունեցողներ կան, որոնք գիտեն թէ, Փիլիպպոս Մակեդոնացին սովորութիւն ունէր սա խօսքը զրուցելու : « Ո՛ր որ ստակով բեռնաւորեալ ջորի մը կրնայ ելլել, հոն անառիկ ամրութիւն չի կայ » :

Մակայն՝ անհիւ Հայեր, եթէ ըսածներուս անկեղծութեանը վրայ կը տարակուսիք, դարձուցէ՛ք աչուրներնիդ վայրկեան մը բարձրաստիճան պաշտօնակալի մը պատկերին վրայ, որն որ հետեւելու արժանի ընտիր օրինակի մը պէս՝ Մայրաքաղաքիս փո-

la Capitale, comme un excellent modèle à suivre ; considérez, dis-je, cet homme dont la poitrine est couverte des insignes éclatants d'une des plus grandes puissances de la terre, et vous le verrez traînant après lui, à travers les montagnes et les vallées de l'antique Arménie, 40 mille de vos frères, de ses frères malheureux qu'il conduit comme un triste troupeau, que l'on irait vendre à l'encan sur la place publique au dernier et plus haut enchérisseur. Ce sont là, sans doute, les illustres marques de ce noble marché, que l'histoire a déjà enregistré dans ses annales. On sait aussi en bon lieu que ce n'est pas le seul personnage qui ait porté des insignes pareils ; et de nos jours Mgr. Serkis pourrait bien en dire quelque chose à cette partie du public qui l'ignore encore, et lui apprendre en même temps comment on les gagne.

Voulez-vous enfin, nobles Arméniens, voulez-vous avoir une idée nette, précise, juste et vraie du gouvernement paternel de cette puissance colossale envers les peuples fortunés qui ont le bonheur de tomber dans ses bras

դոցներուն մէջ պատկերաւաճառաց քով 'ի տնս ամենեցուն դրուած կը տեսնուի երբեմն . լաւ նկատեցէք , կ'ըսեմ , այն մարդը , որուն կուրծքը՝ աշխարհիս ամենամեծ Տէրութեանց մէկուն պայծառափայլ շքանշաններովը զարդարուած է . պիտի տեսնէք , որ նոյն Հայաստանի լեռներուն վրայէն ու ձորերուն մէջ տեղէն առեր կը տանի ձեր թշուառ եղբայրներէն 40,000 հոգի (որ իւր ազգակիցներն են) , իբրև անակ հօտ մը՝ զոր կը տանին՝ հասարակաց հրապարակին վրայ ամենէն աւելի դին տուողին աճուրդով վաճառելու համար : Անշուշտ , այս փառաւոր նշանները այն ազնիւ սակարկութեանը համար են՝ զոր պատմութիւնը արձանագրած է արդէն իր տարեգրութեանցը մէջ : Պէտք եղած տեղը դիտեն նաև , որ այսօրի նակ պատուանշաններով զարդարուողը միայն վերոյիշեալ պաշտօնակալը չէ : Սարգիս արքեպիսկոպոսը , եթէ ուզելու ըլլայ , ասոր վրայօք տեղեկութիւն մը կրնայ տալ չգիտցողներուն . միանգամայն կրնայ հասկըցնել անոնց , թէ այս նշանները ինչպէս կը վաստակուին :

Ա՛զնիւ Հայեր , վերջապէս՝ ճիշդ և յստակ գաղափար մը կ'ուզէք ունենալ հսկայ Տէրութեանը հայրախնամ կառավարութեանը վրայօք , որով՝ իր երկաթէ լուծին ներքեւ և սառնային բազկացը մէջ իյնալու բարեբաղ

de glace, sous son joug de fer, et vers laquelle on a la charité de diriger vos pas ? Ecoutez la voix du canon tonnant aux bords de la Vistule* ; voyez le sang d'un peuple héroïque, mais malheureux et mutilé, réjaillir jusque sur les marches du sanctuaire. Les pavés de la rue en sont teints encore : voilà les hommes ; voilà les choses ; toute amplification pâlerait devant la simple vérité.

II.

« Ceux qui abandonnent la
» LOI, louent les méchants ;
» mais ceux qui gardent la LOI
» leur font la guerre. »

(SALOMON, PROV, Ch. XXIII. VER. 4.)

Voici maintenant l'origine (**)
ou les causes principales de la
haine aveugle, implacable, que
le parti de la Nuit a vouée à

(*) La Vistule prend sa source en Moravie ; elle baigne Sandomir, Pologne, Varsovie ; traverse la Prusse, et va se perdre dans la Baltique.

(**) L'affaire de Jérusalem n'a été pour eux qu'un mauvais prétexte à tous les désordres dont ils ont affligé la nation.

դուժիւնն ունեցող երջանիկ ժողովուրդները կը պատսպարէ . կ'ուզէք ճանչնալ այն հզօր Պետութիւնը՝ որուն կ'ուզեն յանձնել զձեզ մարդասիրաբար , մտիկ ըրէք Վիսթիւլի (*) ամիանցը վրայ որոտացող թնդանօթին ձայնը , տեսէք քաջասիրտ բայց թշուառ ու մաս մաս բաժնուած ժողովրդեան մը արիւնը՝ որ մինչև անգամ սրբավայրին աստիճաններուն վրայ ալ կը ցայտէ : Վիսթիւլի վրայ շինուած քաղքի մը փողոցներուն քարայտակները դեռ այն արեամբը ներկուած կը կենան . ահա՛ ձեզի ցոյց տուի մարդերն ու եղիլութիւնները , ասոր վրայ ընդլայնաբար ճառելու հարկ չիկայ . որովհետև պարզ ճշմարտութիւնը աւելի պայծառ է :

Բ.

« Նոյնպէս և որ թողուն զօրէնս , և գովեն զանօրէնու թիւն , իսկ որ սիրեն զօրէնս՝ սպասեն զինքեանք պարիսպ »
ԱՊՈՒՍՏՈՂՈՍ ԻԸՆՅՈՒՄՈՍ ԲԸՆԿՈՒՄՈՍ ԿՆՅՈՒՄՈՍ ԲԸՆԿՈՒՄՈՍ ԿՆՅՈՒՄՈՍ ԲԸՆԿՈՒՄՈՍ

Յուցրնե՛նք հիմայ այն կոյր և անողորքելի ատելութեան ծագումը (**)
կամ գլխաւ որ պատճառները , զորն որ խաւարասէր կրուսակ

(*) Վիսթիւլ գետը Մօրաւիայի մէջէն կը բղխի . Սանասօմիր , Բօլօնիէզ ու Վարշաւիա քաղաքները կը թանայ , և Բրուսիայ մէջէն անցնելով Պալթիկ ծովը կը թափի :

(**) Ս. Երուսաղէմայ ինքեւրը՝ միայն պատրուակ մը եղաւ խաւարի լոյս ձեռքը այն ամեն շփոթութեանց համար՝ որոնցմով աղգը տակն ու վրայ ըլլին :

la Constitution, c'est-à-dire à ce nouveau sauveur que le Ciel a envoyé au moment du danger aux malheureux débris de la grande famille Arménienne, c'est :

1° La vanité d'un homme superbe, orgueilleux et méchant dont l'amour propre a été blessé ; et cet homme a dit alors dans son cœur : périsse ma nation ; périsse son nom ; mais que je sois vengé ;

2° Le désir de dominer arbitrairement sur leurs concitoyens, soit par eux-mêmes, soit par leurs créatures :

3° Parce que la Constitution, par les bienfaits d'une administration sage et régulière, leur enlève désormais les moyens de dilapider les biens et les ressources de la nation ; car tout s'y fait alors publiquement, et cela ne fait par leur compte ; ils ont besoin de l'ombre et du mystère : le peuple les a bien compris, et le peuple est contre eux ;

4° Parce que les adversaires de la Constitution se sont aperçus (mais trop tard), qu'elle se dressait devant eux comme un

ցութիւնը ուխտած է Սահմանադրութեան դէմ. այսինքն այն նոր փրկչին դէմ՝ զոր Աստուած վտանգին մօտեցած ժամանակը զրկեց Հայոց մեծ ընտանիքէն մնացած տարաբաղդ փոքրիկ մասին :

Այն պատճառները սա հետեւեալներն են :

1°. Գոռոզ, հպարտ ու չար մարդու մը սնափառութիւնը, որուն անձնասիրութիւնը վերաւորեցաւ, ան ատեն՝ ըսաւ աս մարդը ինքնիրեն. « Կորնչի՛ ազգս, կորնչի՛ իւր անունը, միայն թէ ես իմ վրէժս առնեմ » :

2°. Խաւարասիրաց՝ իրենց ազգակիցներուն վրայ ինքնակամօրէն տիրելու փափաքը, թէ՛ արբանեակներնուն և թէ՛ իրենց ձեռօքը :

3°. Արովհետև Սահմանադրութիւնը՝ իմաստուն և կանոնաւոր վարչութեան մը շնորհիւ, անոնց ձեռքէն կ'առնէ այսուհետև ազգին եկամուտներն ու գոյքը վատնելու միջոցները. վասն զի քանի որ Սահմանադրութիւն կայ, ամեն բան հրապարակաւ կ'ըլլայ. բայց ասիկայ իրենց բանին չի գար. խաւարասէրները խաւարի մէջ և ծածկաբար կ'ուզեն գործել : Ժողովուրդը անհինչ ըլլալը աղէկ հասկցաւ, և հիսայ անոնց վրայ համակրութիւն չ'ունի :

4°. Արովհետև Սահմանադրութեան հակառակորդները նըշմարեցին (բայց շատ ուշ), թէ Սահմանադրութիւնը իբրև պը-

mur d'airain qui venait les arrêter tout court dans leur marche tortueuse ; et déjouer leurs funestes trames, préparées de longue main, et dont l'unique but serait de jeter les malheureux restes de la famille arménienne entre les bras de la Russie, qui ne tarderait pas à devenir son tombeau ;

5°. Parce qu'enfin, prémunis-
sant la nation contre l'œuvre té-
nébreuse, tentée dans son sein,
elle en fait un tout, un bloc qui
vient se lier fortement au corps
principal de l'édifice, c'est-à-di-
re à l'empire ; et en reçoit ainsi
une nouvelle force, une nouvelle
vie. L'Europe occidentale elle-
même a un puissant intérêt à ce
qu'il n'en soit pas autrement :
Un pas fait dans un sens con-
traire serait une faute énorme :
un pas vers la Russie, un pas
vers l'esclavage, un pas vers la
tombe, un pas vers la mort et
l'anéantissement de la nation-
lité arménienne ; et pour le Co-
losse du Nord un acheminement
à l'asservissement de l'Europe.

Mais soyez sans crainte ; le
bon sens, la prudence et la sa-
gesse du Gouvernement de Sa
Majesté Impériale le SULTAN ABD-
UL-AZIZ, suffiront pour avoir

դոնձի պարիսպ կը կանգնէր իրենց
առջևը . որն որ մէկէն 'ի մէկ ի-
րենց խոտորնակ ընթացքին առ-
ջևը պիտի առնէր և 'ի դերև պի-
տի հանէր իրենց երկար ժամանա-
կէ 'ի վեր պատրաստած աշէտաբեր
դաւաճանութիւնը , որոյ մի միայն
նպատակը՝ Հայոց ընտանիքէն մը-
նացած տարաբաղդ փոքրիկ մասը
Ռուսիոյ ձեռքը յանձնել էր . որն
որ քիչ ժամանակէն իր գերեզ-
մանը պիտի ըլլար :

5^թ. Արուհետև Սահմանադ-
րութիւնը՝ սոյն խաւարային դոր-
ծին դէմ զգուշացնելով զազգը՝
ամբողջ մարմին մը կը ձեւացնէ
զայն . որն որ շինուածոյն զխա-
ւոր մասին՝ այսինքն Օսմանեան
Պետութեան հետ հաստատուն
կերպով կը կապուի . և ասանկով՝
նոր զօրութիւն մը ու նոր կեանք
մը կ'ստանայ Անկէ : Արևմտեան
Եւրոպայի շահն ալ կը պահանջէ
որ ուրիշ կերպով չ'ըլլայ . եթէ
ասոր հակառակ քայլ մը առնը-
վի , մեծ սխալանք մը կ'ըլլայ . այ-
սինքն՝ քայլ մը դէպ 'ի Ռուսիա ,
քայլ մը դէպ 'ի գերութիւն ,
քայլ մը դէպ 'ի գերեզման ,
քայլ մը դէպ 'ի մահ և յոնչու-
թիւն Հայոց ազգութեան . և ա-
սանկով՝ Եւրոպայի վրայ տիրա-
պետելու ճամբայ մը կը բացուի
Հիւսիսային Հսկային առջև :

Իայց՝ մի՛ վախնաք . Օգոստա-
փառ ՍՈՒԼԹԱՆ ԱՊՏ—ԻԻԼ—Ա-
ԶԻԶ կայսեր կառավարութեան
ողջմտութիւնը , խոհեմութիւնն
ու իմաստութիւնը կրնան խորտա-

bientôt raison de toutes ses ténébreuses machinations ; et si ma voix n'était pas assez puissante pour confondre l'imposture et la calomnie, Racine me prêterait ces sublimes paroles :

« Rois, chassez la calomnie :
» Ses criminels attentats
» Des plus paisibles états
» Troublent l'heureuse harmonie.

« Sa fureur, de sang avide,
« Poursuit partout l'innocent.
« Rois, prenez soin de l'absent
« Contre sa langue homicide.
« De ce monstre si farouche
« Craignez la feinte douceur :
« La vengeance est dans son cœur,
« Et la pitié dans sa bouche.

« D'un souffle l'aquilon écarte
les nuages,
« Et chasse au loin la foudre et
les orages ;
« Un roi sage ennemi du langage
menteur,
« Ecarte d'un regard le perfide
imposteur.

« J'admire un roi victorieux,
« Que sa valeur conduit triomphant en tous lieux,
« Mais un roi sage et qui hait
l'injustice,
« Qui, sous la loi du riche impé-
rieux,
« Ne souffre point que le pauvre
gémisse,
« Est le plus beau présent des
Cieux.

կել այս խաւարային թակարդնե-
րը : Եթէ բաւական զօրաւ որ ձայն
չ'ունիմ 'նենգութիւնն ու զրպար-
տութիւնը խայտառակելու հա-
մար , Աստին կրնայ իմ տեղը
զրուցել սա վսեմ խօսքերը :

« (Թ)ագաւորներ , մէկդի վանե-
» ցէք զրպարտութիւնը , որովհե-
» տե իւր անօրէն հղեռնագոր-
» ծութիւնները ամենէն աւելի
» խաղաղ վիճակներուն երջանիկ
» ներդաշնակութիւնը կը խան-
» դարեն :

» (Չ)րպարտութեան մոլեգնու-
» թիւնը՝ որ արեան կը ծարաւի ,
» ամենայն ուրեք զանմեղը կը հա-
» լածէ : Թագաւորներ , անօր մար-
» դասպան լեզուին դէմ պաշտ-
» պանեցէք բացակայ եղողը :

» (Ն)յս կատաղի հրէշին սուտ
» քաղցրութենէն վախցէք , որուն
» բերնին մէջ գթութիւն , բայց
» սրտին մէջ վրէժխնդրութիւն
» կը տիրէ :

» Հիւսիսային հովը մէկ ան-
» դամ փչելով՝ ամպերը կը մղէ ,
» և հեռուն կը վանէ կայծակն ու
» մրրիկը : Իմաստուն թագաւոր
» մը՝ ստախօս լեզուին թշնամի ըլ-
» լովով՝ իր մէկ նայուածքովը կը
» հեռացնէ խաբեբայ նենգաւորը :

» Կ'օքանչանս՝ անանկ յաղ-
» թող թագաւորի մը վրայ՝ որ իւր
» քաջութեամբը չաղթանակաւ
» կ'ընթանայ ամեն տեղ , բայց ի-
» մաստուն թագաւոր մը՝ որ անի-
» բաւութիւնը կ'ատէ և չթո-
» զուր բնաւ , որ աղքատը հիծէ
» ամբարտաւան հարուստին օրէն .

« La veuve en sa défense es-
 père ;
 « De l'orphelin il est le père ;
 « Et les larmes du juste, implo-
 rant son appui,
 « Sont précieuses devant lui.
 « Détourne, roi puissant, dé-
 tourne tes oreilles
 « De tout conseil barbare et
 mensonger. »

» քին ներքե , անանկ թագաւոր
 » մը երկնից ամենազեղեցիկ պար-
 » դեւն է :

» Այրին՝ Անոր պաշտպանու-
 » թեանը վրայ դրած է իր յոյսը ,
 » և որքը Անոր հայրական գու-
 » թը կը վայելէ : Իր օգնութիւնը
 » խնդրող արդարին արտասուք-
 » ները շատ արժէք ունին իրեն
 » առջև :

» Այլ զօրեզ թագաւոր , ամե-
 » նեւին ականջ մի՛ տար ստայօղ
 » և բարբարոսական խորհուրդ-
 » ներու » :

III.

» Vous avez appris qu'il a
 » été dit aux anciens : vous ne
 » vous parjurerez point; mais
 » vous rendrez au Seigneur ce
 » que vous aurez promis par
 » jurement. »

« Que votre parole soit :
 » Oui. oui; Non, non; car ce
 » qui est de plus est mauvais. »

(ST. MATHIEU, CH. V. VER. 33 et 37.)

« Ils disaient: C'est un prê-
 « tre de la race d'Aaron qui
 « vient à nous, il ne nous
 « trompera pas.

« Alcime leur répondit en
 « effet comme un homme qui
 « n'aurait eu que des pensées
 « de paix, et leur dit avec
 « serment: Nous ne vous fe-
 « rons aucun mal, ni à vos
 « amis.

» Ils le crurent; mais il en
 « fit arrêter soixante d'entre
 « eux, qu'il fit mourir tous
 « en un même jour.

« Et tout le peuple fut saisi
 « de crainte et de frayeur,
 « et ils se disaient les uns

Գ.

« Լուարուք զի ասացաւ ա-
 » ռաջնոցն . մի՛ երդնուցուս
 » սուս . բայց հասուցես
 » Տեառն զերդմունս քո » :

« Այլ եղեցի ձեր բան , ա-
 » յոն՝ այո , և ոչն՝ ոչ . զի աւե-
 » լի քան դայն՝ ի չարէն է »
 Մատ . Ե . 33-37 :

« Չի այսպէս համարեցան .
 » եթէ այր քահանայ ի դուակէ
 » Ահարօնի եկեալ է ընդ զօրսն ,
 » ոչ ինչ տացէ մեզանչէլ մեզ :
 » Եւ խօսեցաւ ընդ նոսա բանս
 » խազաղս թեամբ . և երդմնի
 » եղև նոցա . եթէ ոչինչ տաց
 » մեզանչէլ ձեզ , և ոչ բարե-
 » կամայ ձերոց :

» Եւ հաւատացին ի նա՛ և նա
 » առ ի նոցանէ արս վաթսուն ,
 » և տպան յաւաւր միում » :

« Եւ անկաւ ահ և երկիւզ
 » ի վերայ ժողովրդեանն . զի
 » ասացին թէ չիք ի նոսա իրա-

« aux autres : Il n'y a ni vé-
« rité ni justice parmi eux ;
« car ils ont violé la parole
« qu'ils avaient donnée, et le
« serment qu'ils avaient fait. »

(LES MACHABÉES, CH. VII.
VER. 14. 15. 16. 18.)

Oui, chers Chrétiens et frè-
res, je vous le dis dans la sincé-
rité de mon âme : Je n'aurais
certainement pas pris la plume
en cette occurrence, et vous au-
rais laissé vider paisiblement
cette querelle nationale sans en-
trer dans la lice ; mais il s'est
passé des choses vraiment odi-
euses que tout cœur honnête doit
énergiquement flétrir ; et puis
j'ai vu le deuil public, j'ai vu
couler les larmes du peuple à la
nouvelle funeste du danger que
courait la Constitution ; l'émo-
tion m'a gagné, et je me suis
senti tout ému.

Les qu'en dira-t-on m'in-
quiètent peu, l'intérêt ne con-
duit point ma plume ; j'obéis à
l'élan de mon cœur.

Oui, nobles et généreux Ar-
méniens, un grand malheur
vous menace : des hommes or-
gueilleux et méchants, des hom-
mes pétris de mensonge et de
perfidie se sont élevés ; illustres
champions des ténèbres et de la
barbarie, étégnoirs enfumés de
toute civilisation, ils se sont éle-
vés contre leur mère-patrie, con-
tre le progrès et le bien-être de
leurs frères. Ils ont un cœur de

« ևսուներ և ոչ ճշմարտութիւն ,
« զի անցին ըստ հաստատու-
« թիւն , և ըստ երդումն զոր
« երդուան » :

Ա. Մ. Է. 14-15-16-18.

Լ'նկեղծարար կ'ըսեմ, սիրելի
և բրիստոնեայ եղբայրներ, որ այս
պարագայիս մէջ ձեռքս գրիչ չի
պիտի առնէի, և պիտի ձգէի որ
սոյն ազգային վէճը խաղաղու-
թեամբ ձեր մէջը վերջացնէիք՝ ա-
ռանց յասպարէզ իջնալու. սա-
կայն՝ անանկ նողկալի դէպքեր պա-
տահեցան՝ զորոնք բարի սիրտ ու-
նեցող մը խստիւ նշաւակելու է.
տեսայ հասարակաց սուղը, տե-
սայ ժողովրդեան աչուրներէն թա-
փած արտասուքը՝ երբ որ կ'իմա-
նար թէ Սահմանադրութիւնը վը-
տանդի մէջ է. ասոր վրայ սիրտս
բողբոլիւն շարժեցաւ :

Լ'յոց ըսելիքներուն վրայ հոգ
չեմ ըներ. գրիչս շահու համար
չեմ շարժեր բնաւ, այլ սրտիս և
ռանդին կը հնազանդիմ :

Ի՛նչիւ Հայեր, մեծ դժբաղ-
դութիւն մը կ'սպառնայ ձեզ.
չար, հպարտ, ստախոս և նենգա-
ւոր մարդիկ երեւան ելած են. ա-
սոնք՝ բարբարոսութեան ու խա-
ւարի ականաւոր ըմբիշներն են,
քաղաքականութեան լոյսը մարե-
լու յատկացեալ մրտաձգործիք-
ներ են. իրենց հայրենեացը դէմ
ելան և իրենց եղբայրներուն յա-
ռաջադիմութիւնն ու բարօրու-
թիւնը խափանել ուղեցին : Անոնց

pierre et des entrailles d'airain : ce ne sont pas des hommes ; ce sont des machines, une caisse et de l'or.

Ils ont semé parmi vous le trouble, le désordre et le scandale ; ils ont ramassé la boue du chemin pour la jeter sur le peuple ; pauvre peuple en proie à des loups dévorants !...

Mais cette boue qu'ils ont soulevée contre leurs concitoyens leur retombera sur la tête ; n'en doutez point. De tous leurs projets odieux ils ne recueilleront que la honte et l'infamie, digne héritage des traîtres et des parjures.

Ils ont osé, les perfides ! ils ont osé marchander publiquement l'esclavage de leurs frères ; et ils n'ont pas rougi !... Que dis-je ? L'un d'eux sans honte et sans vergogne aurait même, assure-t-on, poussé sa brutale insolence jusqu'à offrir 150 mille piastres, pour détruire la Constitution ; la Constitution solennellement et librement jurée par la nation ; et le Ciel n'a pas fait un miracle, et sa langue ne s'est pas attachée à son palais en prononçant ces horribles paroles !!!... Outrage insigne fait à toute une généreuse nation par l'un de ses indignes enfants !...

սիրտը քարէ՛ և փորոտիքնին պըղընձէ շինուած են . մարդ չեն աւոնք , մեքենայներ են , սնտուկ ու ոսկի են :

Չեր մէջը՝ շփոթութիւն , խառնակութիւն ու դայթակղութիւն սերմանեցին . ճամբուն վրայ գըտնուած տիղմը վեր առին՝ ժողովըրդեան վրայ նետելու համար . թըշուան ժողովուրդ , որ ասանկ գիշատիչ գայլերու որս եղած ես . . .

Բայց՝ անտարակոյս , այն տիղմը՝ զոր իրենց համազգիներուն վրայ նետելու համար վերցուցին , շետակ իրենց գլխուն վրայ պիտի թափի : Իրենց զգուելի խորհուրդներուն պտուղը՝ ամօթն ու անուանարկութիւնը պիտի ըլլան . որոնք մատնիչներուն և երդմնազանցներուն արժանաւայել ժառանգութիւններն են :

Սոյն նենգաւորները՝ իրենց եղբայրներուն գերութիւնը հըրապարակաւ սակարկութեան ներքեւ ձգելու համար ձակեցան ու չ'ամաչեցին . . . .

( ) Իսկ՝ ապահովեն թէ անոնց մէ մէկը իր վայրենի լըբութիւնը այն աստիճանի հասուցեր է , որ մինչև անգամ 150.000 զուրուշխոստացեր է Սահմանադրութիւնը կործանելու համար . այն Սահմանադրութիւնը՝ զոր ազը հանդիսաւոր կերպիւ և ազատօրէն ընդունած էր : Աստուած հրաշք մը չըրաւ այն միջոցին . այն մարդուն լնդուն քըմացը չիփակաւ նոյն սոսկալի խօսքերը ըսած ժամանակ . . . .

O honte! . . . honte à jamais sur cet homme! que son nom soit flétri, qu'il soit en horreur à tous ses concitoyens, en horreur au monde! . . .

Nobles Arméniens, vous le voyez; on veut à tout prix rompre les liens sacrés qui vous lient; on veut vous fouler aux pieds comme un vil troupeau de dupes; vous vendre comme un peuple d'esclaves; et ceux-là portent le nom sacré de frères, même de pères qu'ils profanent honteusement.

Il y a déjà bien longtemps qu'un prêtre parjure vendit le Christ à ses bourreaux: la même scène se renouvelle aujourd'hui au milieu de vous. Vous savez aussi la fin de ce grand coupable: il se fit justice à lui-même, il se pendit.

Dites donc, Chrétiens mes frères, dites à ces perfides, à ces sangsues de la nation d'où proviennent et cet or et cette opulence qu'ils étalent avec tant d'orgueil et de stupidité, et dont ils prétendent vous accabler, vous écraser; demandez-leur quelle en fut la noble origine; ou plutôt non; ne leur demandez rien; ils ne pourraient pas vous répondre.

Ի՛նչ մեծ զրկանք՝ որ վեհանձն ազգի մը կ'ըլլայ իր անարժան որդւոց մէկուն ձեռօքը. յաւիտեան խայտառակութիւն այն մարդուն անունը. թող զգուհին իրմէ բոլոր իւր համազգիները, և աշխարհ համայն թող գարշի անկէ . . . :

Ա՛զնիւ Հայեր, կը տեսնէք որ զձեզ միացնող սրբազան կապերը ո՛ր և իցէ կերպիւ խզել կ'ուզեն. դիւրախաբներու անարդ խուճի մը նման՝ զձեզ ոտնակոխ ընել և իբրև գերի ժողովուրդ մը վաճառել կ'ուզեն: Չեզի համար այսօրինակ չարիքներ նիւթողները եղբայր ու հայր սրբազան անունները կը կրեն, զորոնք կը սրբապղծեն ամօթալի կերպով:

Ա՛սկէ շատ ժամանակ յառաջ՝ ուխտադրուժ աշակերտ մը (Յուդա) վաճառեց զՔրիստոս իր դահիճներուն. նոյն սոսկալի տեսարանը կը բացուի այսօր ձեր մէջն ալ. բայց գիտէք նաև թէ այն մեծ ոճրագործին վախճանն ի՛նչ եղաւ. իր պատիժը ինք որոշեց՝ ինքզինքը կախելով:

Ի՛մ քրիստոնեայ եղբայրներս, հարցուցէ՛ք այն նենգաւորներուն ու ազգին արիւնը ծծողներուն, թէ ո՛ւրկէ յառաջ կուգան այն ոսկին ու ճոխութիւնը՝ զոր այնչափ հըպարտութեամբ և անմտութեամբ ժողովրդեան աջացը առջև կը հանեն, և անոնցմով զձեզ ձնշել ու ճմլել կ'ուզեն. հարցուցէ՛ք իրենց, թէ այն հարստութեանց ազնիւ ծագումը ո՛ւրկէց է. բայց աւելի աղէկ կ'ըլլայ որ չհարցնէք. որով-

Mais dépouillez-les de leur défroque dorée, qui les couvre d'un nuage d'or, et vous verrez alors ce qu'ils sont; vous verrez suinter à travers tous les pores de leur corps les sueurs du pauvre, les larmes et le sang de la veuve et de l'orphelin dont ils se disent les hypocrites protecteurs.

Ce sera là une réponse plus éloquente qu'aucune parole humaine, et vous pourrez dire avec vérité de vos ennemis ce qu'un grand poète disait des hommes que la vanité, l'orgueil et la richesse ennivrent, aveuglent, et qui se jettent sur leurs malheureux frères avec la rage du tigre insatiable:

« Ces hommes éblouis de leurs honneurs frivoles,
» Et de leurs vains flatteurs écoutant les paroles,
» Ont de toute vertu perdu le souvenir:
» Pareils aux animaux farouches et stupides,
» Les lois de leurs instincts sont leurs uniques guides,
» Et pour eux le présent paraît sans avenir. »

(J. B. ROUSSEAU, AVEUGLEMENT DES HOMMES.)

Oui, chers frères en Jésus-

Տետե չեն կրնար պատասխանել :

Սակայն՝ հանեցէք անոնց վերայէն այն ոսկեթիւ Հին հագուածքը՝ որ զիրենք ոսկեղէն ամպով մը գոցած է. ան ատեն անոնց ինչ ըլլալը պիտի հասկընաք. պիտի տեսնէք որ իրենց մարմնոյն ծակտիքներէն դուրս կուգան աղքատին քրտինքները, այրիին ու որբին արիւնն ու արտասուքը, որոնց պաշտպանները կը ձեւացնեն զիրենք :

Ինոնցմէ պատասխան մը սպասելէն աւելի աղէկ է այսպէս ընելը : Եւ ձեր թշնամեացը համար՝ ճշմարտապէս պիտի կրնաք ըսել ինչ որ երեւելի բանաստեղծ մը կ'ըսէր այն մարդոց վրայօք՝ որոնք սնամիտութեամբ, հպարտութեամբ և հարստութեամբ կը գինովնան, կը կուրնան և անյաղվազրի մը կատաղութեամբը իրենց դժբաղդ եղբայրներուն վրայ կը յարձակին :

« Այս մարդիկը իրենց սնտախ
» պատիւներէն շնանալով և իրենց
» ունայնամիտ շողոքորթներուն
» խօսքերը մտիկ ընելով՝ առաքի-
» նութիւնը մտքերնէն հանած են :
» Ինչպէս որ վայրենի և ապուշ
» անասունները իրենց բնական
» ազդեցութեանց (էնթէն) օ-
» ղերներուն միայն կը հետեին,
» նոյնը կ'ընեն նաև այս տեսակ
» մարդերն ալ. և իրենց համար՝
» ներկայն առանց ապագայի կ'ե-
» րեւայ » :

Ժ. Պ. Ռ.

ԿՈՒՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐԴԿԱՆ :

Եղբայրք, վախնալու զօրաւոր

Christ, vous avez de puissants motifs de crainte ; car, comme nous l'avons déjà dit, vos ennemis ont de l'or à leur service, de l'or ramassé à pleines mains, beaucoup d'or, toujours de l'or : c'est leur Dieu ; c'est leur idole ; ils n'en connaissent point d'autre. Aussi ont-ils avec eux toutes les âmes venales ; tout ce qu'on peut acheter au poids de l'or.

Votre Statut National (Constitution ou Règlement comme on voudra l'appeler) qu'ils combattent avec tant d'acharnement, n'est cependant qu'une pure et simple émanation du Hatti Humaioun ; il a pris naissance dans son sein ; c'est le doux fruit de ses entrailles, la chair de sa chair, son fils premier-né, et vos sombres adversaires voudraient bien pouvoir mettre en pièces cette ILLUSTRE MÈRE et étouffer son enfant même au berceau. Mais il n'en sera point ainsi ; ils échoueront immanquablement dans leurs projets homicides, car vous avez contre eux votre droit, garanti par les paroles mémorables de votre Auguste et Bien-aimé SOUVERAIN à son avènement au trône glorieux de ses pères, par la foi des Grandes Puissances Européennes ses fidèles alliées, qui elles et sa Majesté Impériale sont du moins assez fortes pour n'a-

պատճառներ ունիք . վասն զի՝
ինչպէս որ արդէն ըսած եմք , ձեր
թշնամիները առատ ոսկի ունին ,
որն որ իրենց աստուածը և իրենց
կուռքն է . իրենք միայն զանի կը
պաշտին : Ուստի բոլոր շահախն
դիր մարդիկ անոնց հետ են . և
ինչ որ ոսկիով կրնայ ստացուիլ ,
իրենց ձեռքն է :

Չէր Ազգային Կանոնադրու
թիւնը կամ Վահմանադրութիւ
նը՝ որուն դէմ խաւարասէրները
այնքան կատաղութեամբ կը մար
տնչին , պարզապէս Խաթթը
Հիւմայունէն առած է իւր ծա
ղումը . սոյն Կանոնադրութիւնը
Խաթթը Հիւմայունին արդան
դին մէջը ձեացաւ . անոր որովայ
նին քաղցր պտուղը և անոր անդ
րանիկ որդին է : Չէր խաւարա
միտ հակառակորդները՝ յիշեալ
ԵՐԵՒԵԼԻ ՄԱՅՐԸ սպաննելու
փափաք ունին , և կը բաշձան որ
ժամ մը առաջ իր մատղաշ զաւ
կին կեանքն ալ վերցնեն , քանի որ
դեռ օրրանին մէջն է : Բայց՝ ի
րենց նախատակին չիպիտի հասնին .
անոնց եղիւնական խորհուրդը չի
պիտի յաջողի ընաւ . վասն զի դուք
ալ անոնց դէմ ձեր իրաւունքը
ունիք . որն որ երաշխաւորեալ է
ձեր Օգոստափառ և Ամենասիրե
լի Ահհապետին՝ իւր նախնեաց
փառազարդ Գահին վրայ ելլու
ատենը զրուցած արժանայիշատակ
խօսքերովը . երաշխաւորեալ է նա
և ձեր Ահհափառ Տիրոջ հաւա

voir pas besoin d'être parjures ; vous avez pour vous, dis-je, la vérité, la raison et la justice qui finiront toujours par triompher de toutes leurs ténébreuses menées ; et vos calomniateurs, vos traîtres et vos parjures, recueilleront alors le juste prix de leurs nobles travaux : C'est-à-dire la honte, l'infamie et le juste mépris non seulement de leurs concitoyens, mais encore de l'avenir, de l'histoire qui flétrira leurs noms et de l'Europe entière, qui vous contemple et vous admire dans votre noble attitude.

L'intérêt particulier (c'est-à-dire l'égoïsme), l'ignorance, l'or, la sottise, la vanité, l'orgueil, la stupidité, la calomnie, la trahison et le parjure : tels sont les nobles champions qui combattent contre le peuple et la Constitution.

Pleins de leurs sinistres projets ils se sont trahis eux-mêmes sans s'en douter, et se n'est pas sans raison qu'ils se sont donné le nom de partisans des ténèbres ou de la nuit ; nom qui leur convient à merveille : Les

տարիճ դաշնակից եղող Եւրոպա-
կան մեծ Տէրութեանց խոստմնա-
պահութեամբը : Պէտք է գիտ-
նալ որ Օգոստոսիան Սուլթանը
և այս Տէրութիւնները խոստում-
ներն չաւրելու չափ բաւական զօ-
րութիւն ունին : Չ'ը ունեցածը՝
ճշմարտութիւնը, իրաւունքն ու
արդարութիւնն է . որոնք վերջա-
պէս պիտի յաղթեն ձեր թշա-
մեաց խաւարային նարքներուն :
Չ'ը զրպարտիչները, ձեր մատ-
նիչները և այն ուխտագրու ժները
ան ատեն պիտի վասակին իրենց
ազնիւ աշխատութեանց արժանա-
ւոր մրցանակը, այսինքն՝ ամօթ, ա-
նուանարկութիւն, և այն իրաւացի
նախատինքը՝ զոր ոչ միայն իրենց
համազգիներէն պիտի ընդունին,
այլ նաև ապագայէն, պատմու-
թենէն, որ իրենց անունը պիտի
նշաւակէ, և ամբողջ Եւրոպայէն՝
որ զձեզ կը նկատէ և ձեր ազնիւ
վարմունքին վրայ կ'սքանչանայ :

Ետդուլուրդին ու Սահմանադ-
րութեան դէմ մարտնչող ականա-
ւոր ըմբիշները ասոնք են . ինքնա-
սիրութիւն, տգիտութիւն, ոսկի,
յիմարութիւն, սնափառութիւն,
հպարտութիւն, թանձրամտու-
թիւն, զրպարտութիւն, մատնու-
թիւն և ուխտազանցութիւն :

Խաւարի կուսակիցները իրենց
մնասակար խորհուրդներովը այն-
քան զբաղեալ էին՝ որ իրենք զե-
րենք մատնեցին առանց կասկա-
ծելու . ուրեմն իրաւամբ կոչեր են
զիրենք խաւարասէր կամ խաւա-
րեալ . այս անունը անոնց շատ

ténèbre et la nuit, voila ce dont ils ont besoin; car des pareilles gens ne peuvent pas marcher à la clarté du grand jour; la lumière leur crève les yeux.

IV.

« N'entrez point au sen-
» tier des méchants, et ne po-
» sez point votre pied au che-
» min des hommes pervers.

» Détournez-vous en, ne
» passez point par là; éloi-
» gnez-vous en, et passez
» outre.

» Car ils ne dormiraient
» pas s'ils n'avaient fait quel-
» que mal, et le sommeil leur
» serait ôté s'ils n'avaient fait
» tomber quelqu'un. »

(SALOMON, PROVERBES, CH. IV.
VERS. 14, 15, 16.)

Je croirais être injuste si j'oubliais de dire qu'il y a beaucoup de personnes vraiment sincères dans le parti que je combats ici, et qui par conséquent sont plus dignes de pitié que de colère; car ils ne savent pas au juste eux-mêmes pourquoi ils se trouvent dans ce camp-ci, plutôt que dans l'autre; mais ils font en attendant cause commune avec les ennemis du peuple; ils en grossissent les rangs; c'est ainsi qu'on les fait travailler à leur propre ruine, à la ruine de leurs concitoyens, de leurs frères, et ils ne le voient point; car on a soin

աղէկ վայելի է. զիշեր ու խաւար
պէտք է իրենց համար, որովհետեւ
սոյնօրինակ անձինք 'ի պայծառ
միջօրէի չ'ն կրնար քալել. լոյսը
աչուրնեկնին կը կուրացնէ:

Գ.

« Ի ճանապարհս ամբարշտաց
» մի՛ երթայցես, և մի՛ նախան-
» ձիցիս ընդ ճանապարհս անօ-
» բինաց:

» Եւ 'ի տեղը օջ ուր բնակի-
» ցեն՝ ընդ այն մի՛ անցանիցես.
» Խստորեւ 'ի նոցանէ, և խոր-
» շեւ անտի:

» Զի ոչ ննջեն, եթէ ոչ շար-
» գործիցեն: Բարձեալ է քուն
» նոցա և ոչ ննջեն »:

Առաջ. Դ. 14-15-16.

Անիրաւութիւն մը ըրած պիտի ըլլամ, եթէ չյիշեմ որ սոյն կուսակցութեան մէջ շատ մը անկեղծ անձեր ալ կը գտնուին, որոնք աւելի ցաւակցութեան արժանի են քան թէ բարկութեան. որովհետեւ իրենք ալ աղէկ մը չեն գիտեր թէ ինչո՞ւ այն կուսակցութեան յարած են: Սակայն՝ ժողովըրդեան թշնամեացը հետ մեկտեղ կը գործեն և անոնց թիւը կը շատցնեն. ասանկով՝ թէ՛ եղբայրներնու և թէ՛ իրենց կործանմանը համար կ'աշխատին, բայց չեն տեսներ. ինչու որ՝ իրենց համար լարուած որողայթները և զիւրինք շրջապատող վտանգները ծածկելու համար՝ աչուրնեկնու

de jeter au-devant de leurs yeux un voile mensonger pour leur cacher les pièges qu'on leur tend, et les dangers qui les environnent; on trompe leur simplicité et leur bonne foi; en un mot ils ne savent ce qu'ils font: ils courent, parce qu'ils voient courir les autres, et comme le pauvre troupeau de Colas, ils sautent où ils voient sauter leurs pasteurs(*). Mais les malheureux

*) Colas, *pasteur* du plus beau troupeau de son canton, le menait un jour au paturage. Il rencontre sur son chemin un ruisseau qui, grossi par les pluies de la nuit, était devenu un torrent impetueux. Notre *pasteur* fort et vigoureux, mais très-peu sage, franchit d'un bond cette rivière. Son chien fidèle saute après lui, beliers et moutons aussitôt d'entrer en danse à qui mieux mieux, couragé, allons!... Tout est en l'air, tout saute, et Colas joyeux frappe des mains, s'applaudit et les excite. Les choses jusque là allaient assez bien. Mais après ceux-ci viennent les brebis, les agneaux, les vieillards, les malades, les mutins, les faibles, les peureux, troupe toujours fort nombreuse. Les uns, soit faiblesse, soit dépit, sautent, tombent dans la rivière et périssent emportés par les eaux; les autres, saisis d'épouvante, prennent la fuite, se dispersent de-çà de-là travers les mouts, et deviennent la proie des loups.

Colas se trouva ainsi réduit à la plus affreuse misère, et personne ne plaignit Colas. Bien plus cette histoire ayant fait beaucoup de bruit dans le canton, tous les bergers d'alentour n'eurent qu'une voix pour condamner la conduite imprudente et coupable du

վրայ չարամիտներուն ձեռօր պատրուկահան քող մը ձգուած է. ուստի՝ նենգաւորներն ալ անոնց միամտութենէն և անկեղծութենէն օգուտ քաղելով՝ կը խաբեն զիրենք. վերջապէս՝ այս խեղճերը իրենց ըրածը իրենք ալ չեն գիտեր. ուրիշներուն վազելը տեսնելով՝ իրենք ալ կը վազեն. և Գօլայի (*) հօտին նման՝ ուր որ իրենց հովիւը ցատկէ՝ իրենք ալ հոն կը ցատկեն:

(*) Ժամանակաւ՝ գիւղի մը մէջ Գօլայ անունով հովիտ մը կար. որուն հօտը նոյն գաւառակին մէջ գտնուածներուն գերընտիրն էր: Օր մը՝ իր ոչխարները արածելու տարած ժամանակ ճամբուն վրայ առուակ մը կ'ելէ առջին, որուն ջուրերը գիշերուան անձրեւներէն շատ նստով՝ հեղեղի նման կը վազէին: Յիշեալ հովիտը զօրաւոր կազմութիւն մը ունենարով (բայց դժբաղդաբար խնայականութիւնը շատ ակար էր) մէկէն ի մէկ գետին մէկ կողմէն միւս կողմը կը ցատկէ: Իր հաւատարիմ շունն ալ իրեն օրինակին կը հետեւի: Մէյ մ'ալ նայիս որ խոյերն ու ոչխարները իրարու հետ մըծելով կ'սկըսին ցատկելու:

Չեղ նայիմ, շուն ըրէք, կ'աղաղակէ հովիտը. . . ասոր վրայ՝ ամենուն ասքը գետնէն կը կարի, ամենն ալ ցատկելու կը պատրաստուին: Մեր խելացի Գօլան՝ ուրախութենէն յափշտակուելով՝ ինչ ընելը չգիտեր, ձեռուրները իրար կը վարնէ, կը հրճուի ու ոչխարներուն խրախոյս կուտայ: Մինչև այս կէտս՝ ամեն բան աղէկ էր: Վարզը կուգայ մաքիներուն, գառնուկներուն, և ծեր, յամառ, հիւանդ, տկար տերկչոտ և զոյներուն, որոնք միշտ հօտին մեծագոյն մասը կը կազմէին: Ասոնց մէջէն մէկ քանիները ցատկել կ'ուզեն, բայց թէ իրենց տկարութենէն, և թէ սրամտութենէն՝ գետին մէջ կ'իջնան, ջուրն ալ զիրենք կը քշէ կը տանի. մը նացածները ահ ու դողի մէջ ինկած՝ կ'սկըսին փախչիլ. լեռներուն վրայ առգին անդին կը ցրուին ու գայլերուն կերակուր կ'ըլան: Ասանկով՝ անիւտ հովիտը ամենասակալի թշուառութեան մէջ կ'իջնայ, բայց մէկը զինքը չի մեղքընար:

3210 55

ne s'aperçoivent pas de l'abîme qui s'ouvre sous leurs pas, et qui les engloutit pour toujours, ni du pont d'or qui sauve leurs coupables, leurs perfides conducteurs.

Ce sont enfin de doux et paisibles agneaux que leurs impitoyables pasteurs conduisent à la boucherie, et qui ne se doutent de leur malheur qu'au moment où leur sang jaillit sous le couteau.

Il semble que ce soit d'eux que l'Esprit-Saint ait voulu parler quand il dit par la bouche de David, roi et prophète :

« Os habent et non loquentur : oculos habent et non vident ;

» Aures habent et non audient : nares habent et non odorantur ;

» Manus habent et non palpabunt ; pedes habent et non ambulabunt : non clamabunt in gutture suo. »

(PSAUME CXIII, VERS, 13, 14, 15.)

Soyez sans crainte cependant, l'issue du combat que vous soutenez vaillamment ne

pasteur insensé, qui avait été le premier artisan de sa propre misère et de la ruine totale de son malheureux troupeau.

Սակայն՝ այս դժբաղդ պարզամիտները չեն նշմարեր իրենց քայլերուն տակը բացուած անդունդը՝ որ զիրենք պիտի կլանէ . չեն նշմարեր նաև այն ոսկեղէն կամուրջը՝ որ պիտի ազատէ իրենց մեղապարտ և նենգաւոր առաջնորդները :

Վերջապէս՝ ասոնք հանդարտաբարոյ և հեզ գառնուկներ են, զորոնք իրենց անգութ հովիւները դէպ ՚ի սպանդարան կրտանին, և որոնք իրենց գլխուն գալերը դժբաղդութիւնը այն ատեն կը հասկընան՝ երբ որ դանակը վիզերնուն դաչելով՝ արիւննին դուրս կը ցայտէ :

Կ'երեւայ թէ Հողին Ս. անոնց համար ըսած էր աւթի բերնովը :

« Ի՛նքան ունին՝ և ո՛չ խօսին .
» աչս ունին՝ և ո՛չ տեսանեն :

» Ահանջս ունին՝ և ո՛չ լսեն .
» ունչս ունին՝ և ո՛չ հոտոտեն :

» Չենս ունին՝ և ո՛չ շօշափեն ,
» ոտս ունին՝ և ո՛չ գնան , և ո՛չ
» դոյբարբառ ՚ի կողորդս նոցա » :

Սաղ. ՃՃԳ. 13—14—15 :

Սակայն՝ մի՛ վախնաք . ձեր քաջութեամբ յառաջ վարած պատերազմին վախճանը անշուշտ նը

Ս. յս պատմութիւնը նոյն գաւառակին ամեն կողմը տարածուեցաւ , և շրջակայից բոլոր հովիւները միաբերան գատապարտեցին այն անմիտ հոշոտ մեղադրելի և անխահեմ վարմունքը , որն որ իւր թշուառ հօտին ամբողջակաւ կորուստը պատճառելով՝ իր տունը ինք փլցուց :

saurait être un instant douteuse ; vous connaissez la puissance de vos ennemis et leurs desseins perfides, et vous les déjouerez si vous êtes sages et prudents.

Soyez donc, chers et nobles Arméniens, soyez plus unis que jamais; n'ayez plus qu'un sentiment, qu'une voix; c'est un étranger qui vous en prie; mais un étranger qui vous aime et qui vous parle avec son cœur.

C'est la voix de votre mère éplorée, c'est la grande voix de la nation en danger qui vous parle par ma bouche, que la soif de l'or ne souillera jamais.

Soyez donc unis encore une fois, et vous serez forts contre les attentats de vos frères insensés: On brise aisément mille bâtons épars; mais lorsqu'ils sont bien unis, bien serrés les uns contre les autres, nul homme quelque robuste qu'il pût être, ne saurait les rompre.

Soyez aussi nobles et généreux Arméniens, soyez toujours calmes et dignes comme vous l'avez été jusqu'à ce jour, malgré les trames odieuses, ourdies par vos perfides ennemis, qui, en anéantissant la loi établie, veulent en même temps anéantir la barrière qui s'oppose désormais à leurs funestes dé-

պատառոր պիտի ըլլայ ձեզի հա մար : Չեր թշնամեաց զօրութիւ նը և անոնց նենգաւոր դիտաւո ըութիւնները գիտէք, ուրեմն՝ ՚ի դերև պիտի հանէք զանոնք, և թէ իմաստութեամբ և խոհեմու թեամբ վարուելու ըլլաք :

Միբելի և ազնիւ Հայեր, այժմ ամենազօրաւոր կապով իրարու հետ միացէք, ամենուդ զգացու մը և ամենուդ ձայնը թող մէկ ըլլայ. օտարազգի մըն է որ ձեզի կ'աղաչէ. բայց անանկ օտարազգի մը՝ որ կը սիրէ զձեզ, և ՚ի սրտէ կը խօսի ձեզի հետ :

Չեր արտաւազ մօրը և վը տանգի մէջ ինկած աղգին ձայնն է՝ որ կը խօսի իմ բերնովս, և այս բերանը ոսկւոյ ծարաւով չիպիտի պղծուի ամենեւին :

Իարձեալ կ'ըսեմ. զօրաւոր կերպով իրարու հետ միացէք, և ասանկով ձեր անմիտ եղբայրնե ըուն դաւադրութեանցը պիտի յաղթէք. հազար հատ դաւազան մի առ մի դիւրաւ կը կոտորին, բայց երբոր իրարու հետ լաւ մը կապուելու ըլլան՝ մէկը չի կրնար կոտորել զանոնք : Ազնիւ Հայեր, ինչպէս որ մինչև ցայսօր հան դարտ և վեհանձն էիք, նոյնը շարունակեցէք ասկէ ետքն ալ՝ ձեր նենգաւոր թշնամեաց ձեռօքը լարնալ պարսաւելի թակարդնե ըուն հակառակ. որոնք՝ հաստա տուած օրէնքը ջնջելով՝ միանգա մայն բնաջինջ ընել կ'ուզեն այն պատանէշը՝ որ այսուհետև իրենց վնասակար յափշտակութեանց

prédations, et à l'œuvre infernale et machiavélique qu'ils poursuivent dans l'ombre et le mystère avec une ardeur infatigable.

Réunissez-vous donc tous dans un seul sentiment l'amour de la nation; serrez-vous tous comme un seul homme autour du trône glorieux de Sa Majesté Impériale le SULTAN ABDUL-AZIZ, votre illustre Souverain, qui vous protège contre les projets d'asservissement d'un voisin redoutable; c'est à l'abri de son trône que vous trouverez la vie, la paix, la tranquillité et le bonheur; et qu'alors ce double cri, ce cri sublime s'échappe spontanément de vos poitrines :

Vive DIEU, la NATION et la CONSTITUTION!!!...

Vive S. M. Impériale LE SULTAN ABDUL-AZIZ, notre gracieux Souverain!!!...

առջևը կ'առնէ, և կը խափանէ այն դժոխային ու Մաքիավէլեան գործը՝ զոր խաւարի մէջ ծածկաբար յառաջ կը տանին անխոնջ եռանդով :

Արեմն՝ մի և նոյն զգացմամբ՝ այսինքն ազգին սիրովը իրարու հետ միացէք. ամենքդ ալ իբրև մի մարմին և մի հոգի զերար գլուկեցէք ձեր Քաջափառ Ղեհապետին Օգոստափառ ՍՈՒԼԹԱՆ ԱՊՏ—ԻԻԼ—ԱԶԻԶ կայսեր փառազարդ գահին բոլորաիբր, որն որ կը պաշտպանէ զձեզ ահարկու գրացիի մը նուաճելու խորհուրդներուն դէմ : Անոր գահին հովանւոյն տակը պիտի գտնէք խաղաղութիւն, հանդարտութիւն, երջանկութիւն և կեանք : Ան տանն ձեր ամենուդ սրտերէն սա վսեմ աղաղակը թող բղխի :

Գոհութիւն ՕՐԵՆՍԻՐԻՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ :

Կեցցէ՛ Օգոստափառ ՍՈՒԼԹԱՆ ԱՊՏ—ԻԻԼ—ԱԶԻԶ ԽԱՆ Ընորհալի Ղեհապետն մեր :

Կեցցէ՛ ԱԶԳ և ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ :

P. TROY.

6857000

5665

2013

